

Stella Fatović-Ferenčić – Jasenka Ferber Bogdan

ŠTO JE ELSA-FLUID? TO SE ZNA. EUGEN VIKTOR FELLER – LJEKARNIK I PODUZETNIK

Donja Stubica: Salvus d.o.o., 2021.; 159 str.

U veljači 2022. zaskočile su nas nevjerojatne vijesti o ratu u Ukrajini. Pratili smo ih svakodnevno strepeći zajedno s ukrajinskim narodom, poistovjećujući se s njima i vraćajući sjećanje na bolne slike ratnih stradanja koja su početkom 1990-ih zadesila i našu zemlju.

Nekako istodobno u Donjoj Stubici izlazi knjiga koju izdaje farmaceutska tvrtka *Salvus*, a čija je tematika proizvodnja ljekovitog pripravka. U nekim drugim vremenima vjerojatno bi bila čitana kao i ostale knjige povijesne tematike, no danas ju činjenica da

je njezin glavni lik ljekarnik Eugen Viktor Feller, koji je svojim dolaskom u Hrvatsku obogatio ove prostore znanjem, proizvodnjom i poduzetništvom, bio Ukrajinac, boji dodatnom osjetljivošću čitanja.

Eugen Viktor Feller rođen je 1871. u Lavovu (Lemberg). Otac David i majka Elizabeta bili su židovskog podrijetla, a majka Elizabeta (rođena Holzer)

Austrijanka. Na temelju sačuvanog i rukom pisanog Fellerova životopisa saznajemo da je u Galiciji proveo vježbeničko vrijeme, a u kolovozu 1889. ondje je položio i tirocinijски ispit. Na Sveučilištu u Černovicama upisao je farmaceutski studij i diplomirao u srpnju 1892. godine. Potom je godinu dana proveo u vojnoj ljekarni u Przemyslu (Galicija), a nakon toga se otputio na teritorij današnje Hrvatske. Velik prostor Austro-Ugarske Monarhije otvarao je i široke mogućnosti zaposlenja i visokoobrazovnim kadrovima poput ljekarnika te mnogi od njih dolaze i u naše krajeve. Isprva radi u ljekarni *Zlatnom orlu* u Karlovcu. Nakon toga dolazi u Pregradu u ljekarnu *K angjelu čuvaru*, tada prvu kemijsko-farmaceutsku tvrtku u jugoistočnoj Europi, vlasništvo ljekarnika Adolfa Alfonsa Thierryja de Chateauevieuxa, gdje će raditi do listopada 1896. godine. Odande odlazi u Grubišno Polje gdje započinje s proizvodnjom svoga ljekarničkog specijaliteta *Elsa-fluid*. Ipak, najznačajniji pečat svojoj proizvodnji daje u Donjoj Stubici (1899. – 1936.), udarivši znakovit pečat ne samo u smislu ljekarništva već i razvoja gospodarstva ovoga kraja na prijelazu stoljeća. Nakon što se preselio u Zagreb ističe se i arhitektonskom produkcijom, pridonijevši time znatno razvoju hrvatske arhitekture. Sve zgrade u koje je investirao bile su sagrađene i uređene u duhu suvremenih stilova onoga vremena – historicizma, secesije, jugendstila – što govori ne samo o Fellerovim financijskim mogućnostima već i o smislu i osjećaju za doba u kojemu je živio. Samim time ovaj je ljekarnik ujedno bio i promicatelj i poticatelj umjetnika, arhitekata, dizajnera, slikara i kipara s početka 20. stoljeća.

Knjiga *Što je Elza-fluid? To se zna. Eugen Viktor Feller – ljekarnik i investitor* nastala je kao rezultat višegodišnjih arhivskih i terenskih istraživanja autorica, što je rezultiralo objavom brojnih nepoznanica o podrijetlu, djelovanju i ulozi ljekarnika Eugena Viktora Felleru u historiografiji hrvatskog ljekarništva, poduzetništva i graditeljstva. Za razliku od postojeće materijalne ostavštine, sačuvane dokumentacije o Eugenu Viktoru Felleru gotovo da nije ni bilo. Pred autoricama je stajao stoga zahtjevan zadatak rasvjetljavanja temeljne historiografije, ali i analize i interpretacije prikupljenih podataka. Uspješno su rekonstruirale genealogiju obitelji Feller, prateći njihove pretke od Lavova do Tarnopola. Rekonstruirana je cjelovita slika o poslovanju Eugena Viktora Felleru u Pregradi, Grubišnom Polju, Donjoj Stubici i Zagrebu. Tvornica ljekarničkih specijaliteta pretvorila je Donju Stubicu u prometnu i komunikacijsku točku s cijelim svijetom te moćno proizvodno središte koje je znatno utjecalo na gospodarstvo ovoga kraja, upisujući Felleru u preteče farmaceutske proizvodnje na našim prostorima. Obilje prikupljenog materijala omogućilo je uvid u strategije i scenarije Fellerova komunikacijskog pri-

stupa potrošačima, komparaciju oglašavanja u različitim medijima i vremenskim razdobljima. Prezentirani su kontinuitet i pomaci u razradi fenomena oglašavanja u projektima Fellerovih sinova Miroslava i Ferdinanda. Dio ovih rezultata autorice su prethodno objavile u časopisu AMHA¹ (*Otac i sinovi/Acta Med Hist Adriat* 2018;16(1);49-74).

Knjiga je bogato ilustrirana, pomno i vješto dizajnirana (studio *Bachrach & Krištofić*), sadrži popis ilustracija, arhivskih izvora, mrežnih izvora, literature i kazalo imena te životopise autorica. Otisnuta je u 2000 primjeraka.

Riječ je o djelu koje čini doprinos hrvatskoj znanosti i kulturi po svom pristupu, interdisciplinarnoj metodologiji, razotkrivanju novih podataka te temeljitoj analizi i interpretaciji svih prikupljenih podataka. U vremenima ratnih sukoba, kada su nam strepnje i nade uprte prema Ukrajini, spoznaja da je na našim prostorima živio i radio istaknuti ljekarnik i poduzetnik iz Ukrajine, pridonoseći razvoju našega gospodarstva i graditeljstva, obogaćuje spoznaje o prožimanju europskih vrijednosti, vraćajući vjeru u stvaralaštvo unatoč svim razaranjima. Ova će publikacija stoga zasigurno svoje mjesto pronaći u interesu različitih profila čitatelja, od onih koji se bave poviješću znanosti do onih koje zanimaju teme migracija, gospodarstva i kulture, poput oglašavanja, arhitekture i povijesti umjetnosti.

Nikola Kujundžić

¹ Stella Fatović-Ferenčić, S. i Ferber Bogdan, J. (2018). Otac i sinovi: Članovi obitelji Feller u kontekstu reklamnoga oglašavanja u Hrvatskoj. *AMHA – Acta medico-historica Adriatica*, 16(1), 49-74.

